

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/1 (3) 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/1 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Special Issue

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодийёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети.

ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодийёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот

технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодида Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

“Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй.

Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Turaev Sherzod Gulboy ugli

SURKHAN OASIS IN V.H. KARMISHEVA'S RESEARCH ETHNIC DESCRIPTION OF "YUZ" TRIBES8-13

Jabbarova Latofat Tulkinjonovna

ZAMONAVIY MUZEY ARXITEKTURASI VA LANDSHAFT DIZAYNI INTEGRATSIYASI ("G'ALABA BOG'I" YODGORLIK MAJMUASI ASOSIDA) 14-19

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Hurmurodov Zaфаржон Нурмуродович

МАҲАЛЛИЙ ДАВЛАТ ҲОКИМИЯТ ОРГАНЛАРИНИ РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИНИ ЙЎЛГА ҚЎЙИШ 20-26

Жаббарова Чарос Аминовна

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРИГА ЎТИШ ЗАРУРИЯТИ 27-32

Nabiev Olimjon Abdisalomovich

FORMS OF PRECARIOUS EMPLOYMENT AND APPROACHES TO ITS ASSESSMENT 33-43

Тошпулатов Даврон Ақромович

ИСЛОМ БАНК-МОЛИЯ ХИЗМАТЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ 44-54

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Муминов Алишер Гаффарович

АХБОРОТЛАШГАН ЖАМИЯТГА ЎТИШНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ 55-59

Холмирзаев Нодиржон Низомжонович

ШАҲАРЛАР АҲОЛИСИДАГИ ИНДИВИДУАЛЛАШУВ МУАММОСИ: ТАҲЛИЛ ВА ТАКЛИФЛАР 60-65

Абдураимова Муқаддас Эргашовна

"АВЕСТО"ДА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ МАСАЛАСИ 66-71

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Axmedov Oybek Saparbaevich, Djumambetova Gulziba Kongratbaevna

COMPARATIVE-TYPOLOGICAL CHARACTERISTICS OF ECONOMIC TERMS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES 72-75

Avaznazarov Odiljon Rahmatulloevich

ALISHER NAVOIY – ULUG' YO'LBOSHCHI 76-82

Бурибекова Шаура Шавкатовна

ЗНАЧЕНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЭТИКИ В ПРОЦЕССЕ
ЖУРНАЛИСТСКОГО РАССЛЕДОВАНИЯ 83-89

Абдуллаев Акмал Амирович

ЭТНИК ВА МИЛЛИЙ УРФ-ОДАТЛАР ҲАМДА ҚАДРИЯТЛАР АСОСИДА ШАКЛЛАНГАН ЖОЙ
НОМЛАРИ 90-98

Masharipova Valentina Sergeyevna

THE USE OF PARALINGUISTICS IN JIM BUTCHER'S WORK 99-104

Камолова Санобар Жабборовна

ЎЗБЕК ВА ФРАНЦУЗ БАДИИЙ АСАРЛАРИДА АНТРОПОНИМЛАР 105-109

Ярматова Мехринисо Азаматовна

ЯЗЫК - НОСИТЕЛЬ КУЛЬТУРЫ 110-117

Rahmonova Sardora Muminjonovna

BIZNES SOHASIDAGI BIRLIKLARNING SEMANTIK ANALIZI 118-123

Samadova Marg'uba Kuchkarovna, Ziyayeva Muhayyo Usmanjonovna

COMPULSORY METHODS IN TEACHING ESP 124-128

Mansur Yunusov Abdullayevich

NATIONAL EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF INFORMATION CONSUMPTION IN PUBLIC
SERVICES: PROBLEMS AND SOLUTIONS 129-134

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович

ВОЯГА ЕТМАГАНЛАР МЕҲНАТ ҲУҚУҚЛАРИ ХАЛҚАРО ҲУҚУҚИЙ ҲИМОЯСИ 135-139

Yakubova Iroda Bahramovna

XORIJYI RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR VA O'ZBEKISTON QONUNCHILIGIDA MUALLIFLIK
HUQUQLARINI JAMOAVIY BOSHQARISHNI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARINING QIYOSIY
TAHLILI 140-146

Карамов Мамашариф Жамилович

ЖАМИЯТ ҲАЁТДА МАҲАЛЛА ИНСТИТУТИНИНГ ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИНИ
ЎРНАТШИДАГИ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ 147-151

Қурбонов Дониёр Давлат ўғли

ВОЯГА ЕТМАГАН ШАХСЛАР ТОМОНИДАН СОДИР ЭТИЛАДИГАН ЖИНОЯТЛАРНИНГ
ОЛДИНИ ОЛИШ. 152-157

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Umidaxon Abdullayeva G'ulomiddinovna

O'QUVCHI VA TALABALARNING TABIATGA MA'SULIYATLI MUNOSABATDA BO'LISHLARIDA
EKOLOGIK TA'LIM VA EKOLOGIK TARBIYA BERISHNING AHAMIYATI 158-163

Нурматова Насиба Хошимжановна

ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К
ПАТРИОТИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ МОЛОДЕЖИ164-173

Дилафруз Явкочдиева

ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВ АСОСИДА ТЕХНИКА ОЛИЙ ЎҚУВ ЮРТИ ТАЛАБАЛАРИНИ
КАСБИЙ ФАОЛИЯТГА ТАЙЁРЛАШ174-183

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари. № S/1 (3)-2023
ISSN: 2181-1342 (Online)
<https://scienceproblems.uz>

08.00.00 – Иқтисодиёт фанлари

Жаббарова Чарос Аминовна
Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси хузуридаги
Фискал институт таянч докторанти

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASIDA MOJIYVIY ҲИСОБОТНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРИГА ЎТИШ ЗАРУРИЯТИ

Аннотация: Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикасида молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиш зарурияти ва ўзига хос хусусиятлари ёритиб берилган.

Калит сўзлар: мажбурият, Молиявий Ҳисоботнинг Халқаро Стандартлари (МҲҲС), жорий мажбуриятлар, узоқ муддатли мажбуриятлар.

Жаббарова Чарос Аминовна
Базовый докторант фискального института при
Государственном налоговом комитете Республики Узбекистан

НЕОБХОДИМОСТЬ ПЕРЕХОДА НА МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

Аннотация: В данной статье освещена необходимость и специфика перехода на международные стандарты финансовой отчетности в Республике Узбекистан.

Ключевые слова: обязательство, международные стандарты финансовой отчетности (МСФО), текущие обязательства, долгосрочные обязательства.

Jabbarova Charos Aminovna
Basic doctoral student of the Fiscal Institute under
the State Tax Committee of the Republic of Uzbekistan

THE NEED TO SWITCH TO INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Abstract. This article highlights the need and specifics of the transition to international financial reporting standards in the Republic of Uzbekistan.

Key words: obligation, International Financial Reporting Standards (IFRS), current liabilities, long-term liabilities.

<https://doi.org/10.47390/B1342V3SI1Y2023N04>

XX асрнинг 90-йиллари Ўзбекистонда биринчи навбатда иқтисодий муносабатларни тартибга солиш соҳасида инқилоб бўлди. Ушбу ўзгаришлар фуқаролик қонунчилигига, солиқлар ва йиғимлар тўғрисидаги қонунчиликка ва бухгалтерия ҳисоби соҳасидаги қоидаларга таъсир кўрсатди. Иқтисодиётдаги босқичма-босқич амалга оширилаётган ўзгаришлар, бошқарувнинг бозор механизмларининг шаклланиши ва ривожланиши мамлакат иқтисодий ҳаётининг ҳуқуқий асосидаги ўзгаришларга асосланади.

Ҳозирда мамлакатимизда замонавий ёндашувлар асосида хўжаликлар мажбуриятлари ҳолати ва уларнинг таркиби бухгалтерия ҳисобини халқаро талаблардан келиб чиқиб такомиллаштириш зарурати молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (МҲХС)нинг татбиқ этилиши асносида ҳисобнинг ягона усулларини қўллаш орқали компанияларни ички бошқарув тизимини такомиллаштириш, манфаатдор томонларга корхонанинг молиявий ҳолати тўғрисида маълумот бериш ва компаниянинг рақобатбардошлигини ошириш имкони билан асосланади. Бугунги кунда Ўзбекистонда молиявий бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботини жаҳон андозалари даражасига чиқаришнинг ягона йўли бу молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларини ва илғор хорижий тажрибаларни, соҳага доир жаҳон адабиётлари ва ҳужжатларини ўрганиш ҳамда уларни мамлакатимиз иқтисодиётининг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда жорий қилишдан иборатдир. Бу йўл энг долзарб ва ўта муҳим йўлдир. Бундан бошқа йўл ҳам бўлиши мумкин эмас. Бу йўлдан оғишмай ҳаракат қилишимиз керак[1].

Компанияларнинг халқаро бозорларга чиқиши, шунингдек, салоҳиятли инвесторларни жалб қилишида МҲХСга мувофиқ молиявий ҳисобот тайёрлаш муҳим аҳамият касб этади ва у ҳаётини заруратга айланиб бормоқда.

МҲХСни қабул қилиш ва унга мувофиқ ҳисобот тақдим этиш глобал бозорда ягона молиявий ахборот алмашиш муҳитини яратади. Бу жараён ўз навбатида, ахборот шаффофлиги, ҳисобдорлик ва иқтисодий самарадорликнинг ошишига хизмат қилади. Шунингдек, МҲХС қўлланиши бозор ликвидлиги яхшиланиши, капитал бозорларининг ривожланиши, қимматли қоғозлар бозорларида савдолар кўламининг кенгайиши, хорижий инвестицияларнинг миллий бозорга кириб келиши ва инвесторларни ҳимоя қилишнинг такомиллашишига олиб келади. Шуни таъкидлаб ўтиш жоизки, ушбу ижобий натижаларга эришиш учун МҲХСни миллий бозорда самарали татбиқ этиш чоратадбирларни амалга ошириш лозим бўлади.

МҲХСни татбиқ этиш бўйича Европа давлатларининг тажрибасини ўрганиш ва ушбу жараёндаги муаммолар ва истиқболларни адолатли баҳолаш Ўзбекистондаги компанияларнинг МҲХСга мувофиқ бухгалтерия ҳисобини юритиш ва молиявий ҳисобот тузиш жараёнига ўтиш даврида катта имконият ҳисобланади.

БҲМС қачонлардир МҲХСнинг асос бўладиган қоидаларига риоя қилиш шarti билан ёзилган. Ҳисоботлар тўплами, фаолиятнинг узлуксизлиги тамойиллари, ҳисоблаш усули ва касса усулини қўллаш тартиби, молиявий фаолият тўғрисидаги ҳисоботни (баланс) активлар, мажбуриятлар ва хусусий капиталга ажратиш ва умуман халқаро ҳисоб асосланган кўплаб бошқалар миллий стандартларда ҳам мавжуд. Бироқ вақт ўтиши билан БҲМС фискал тус олди ва бугунги кунда кўп даражада солиқ ҳисоботи учун ахборотни таъминлайдиган стандартларга айланган. Бунда улар инвесторлар,

мулкдорлар ва халқаро молия институтларига компаниянинг молиявий ҳолати тўғрисида реал тасаввурни бермайди[2].

Айнан шунинг учун БҲМСда МҲХСни такрорловчи нормалар мавжуд, бироқ бу “фаол эмас” ҳисобланади. Уларни шунчаки БҲМС ва солиқ ҳисоби шароитида амалга ошириб бўлмайди.

Масалан, 2-сон БҲМС “Асосий хўжалик фаолиятдан тушган даромадлар” 1998 йилда тасдиқланган, унга ўзгартиришлар киритилмаган. Ундан битта оддий сабабга кўра бухгалтерия ҳисобида деярли фойдаланилмайди: тушумни тан олишда бизда бошланғич ҳужжат - ҳисобварақ-фактура биринчи галдаги ҳисобланади, у билан ишлаш тартибини солиқ қонунчилиги қатъий регламентлайди. Бундай шароитларда 2-сон БҲМС шартларини бажаришнинг ҳар доим ҳам имконияти йўқ. Айнан шунинг учун уларнинг орасида моҳиятига кўра МҲХС қоидаларига яқин бўлган нормалар бўлишига қарамай, унинг нормалари қўлланилмаяпти.

2-сон БҲМСда даромад мавжудлиги ҳолатини аниқлаш битим шартларини бажариш, бундай битим бўйича тўлов тартиби ёки профессионал мулоҳаза, баҳолаш ёки дисконтланган қиймат ҳисоб-китоби тартиби асосига қурилади. Бунда бу масалада тасдиқланган ҳисобварақ-фактура энг муҳим ҳужжат бўлиши шarti мавжуд эмас. Ҳозир бу бизнинг бухгалтеримизнинг миясига қаттиқ ўрнашиб қолган: “бўнак - 10 кунига қадар ҳисобварақ-фактура - тушум - тўлов”.

Глобал даврда хўжалик юритувчи субъектларининг макроиқтисодий ва мезоиқтисодий маконга қўшилиши миллий бухгалтерия стандартларини қўллайдиган тижорат ташкилотларининг бухгалтерия (молиявий) ҳисобот маълумотлари билан боғлиқ бир қатор муҳим масалаларни биринчи ўринга чиқаради, хусусан:

- бухгалтерия (молиявий) жадвалларидаги ошкор ахборот сифати;
- саноат ихтисослашуви периметри ошкор маълумотларини таққослаш;
- тижорат ташкилотларининг мол-мулкни ва уларни шакллантириш манбаларини баҳолаш ва тақдим этиш;
- миллий бухгалтерия стандартларини халқаро молиявий ҳисобот стандартларига мослаштириш[3].

Тижорат ташкилотлари томонидан бухгалтерия (молиявий) ҳисоботларни тақдим этишнинг амалдаги талабларига мувофиқ, асосий жиҳатлардан бири эса ташкилот мулкни шакллантириш манбалари тўғрисидаги маълумотлар, хусусан, хўжалик юритувчи субъектнинг давлат, юридик ва жисмоний шахслар олдидаги мажбуриятлари тўғрисидаги маълумотлардир.

Бухгалтерия ҳисоби ривожланишининг ҳозирги босқичида, стандартларнинг ички тизимини ислоҳ қилиш ва уларнинг халқаро стандартлар билан яқинлашиши жараёни тижорат ташкилотларининг мажбуриятлари билан боғлиқ бир қатор масалалар ҳал қилинмаганлигини кўрсатади. Хусусан, бухгалтерия (молиявий) ҳисоботларида мажбуриятлар тўғрисидаги маълумотларни тақдим этиш соҳасида ягона терминологик макон йўқлиги билан бир қаторда, ижтимоий ва экологик мажбуриятлар, тугатиш мажбуриятлари каби молиявий бўлмаган мажбуриятларнинг муҳим турлари тўғрисидаги маълумотларни тан олиш, баҳолаш, ҳисобга олиш ва ошкор қилишнинг аниқ методологияси мавжуд эмас. Бизнингча, манфаатдор томонлар позициясига мос келишини таъминлаш учун халқаро молиявий ҳисобот стандартлари

қўллайдиган тижорат ташкилотларининг молиявий ва молиявий бўлмаган мажбуриятлари тўғрисидаги маълумотларни бухгалтерия (молиявий) ҳисоботларида тақдим этиш бўйича назарий, услубий ва амалий тавсияларни ишлаб чиқиш ва асослаш орқали бухгалтерия ҳисоботларида мажбуриятларнинг ишончли ва шаффоф акс этишига эришиш лозим.

Шунингдек, МҲХСга ўтиш натижасида эришиладиган амалий афзалликлар қуйидагилар билан ҳам белгиланади[4]:

- активларни баҳолашнинг бозор механизмлари – амалда активлар ва мажбуриятларнинг дастлабки қиймати ва унинг жорий бозор қийматидан фойдаланиш инвестор учун ҳам ташкилотнинг ўзи учун ҳам самарали қарорлар қабул қилишга ёрдам беради;

- молиявий инструментларни қўллаш қулайлиги – МҲХС ҳужжатлари замонавий бизнес йўналишлари ва операцияларни акс эттириш усуллари етарли даражада тез-тез қайта кўриб чиқилиши мамлакатда молиявий инструментлардан фойдаланиш имкониятларини оширади;

- активлар қадрсизланишини ўз вақтида акс эттириш – амалдаги ҳисоб стандартлари активлар қадрсизланиши rischi бўйича чоралар кўришни талаб этмайди. Натижада йирик компанияларда активлар суммасининг ошириб кўрсатилиш riskини юзага келтиради. МҲХС стандартлари бундай riskларнинг олди олиниши учун зарурий талабларни қўяди;

- шартли актив ва баҳоланган мажбуриятлар бўйича аниқ кўрсатмалар – фойдаланувчилар тўғри қарор қабул қилишлари учун нафақат ҳужжатларга асосланган операциялар тўғрисидаги ахборот, балки келажакда содир бўлиши мумкин бўлган ҳодисалар оқибатини жорий ҳисоботларда акс эттириш ҳам муҳим аҳамият касб этади;

- консолидациялашган молиявий ҳисоботлар тузиш – кўпчилик йирик компаниялар ўзининг таркибига кирувчи корхоналарни ҳисобга олган ҳолда жамлама ҳисоботларни тузмокда, лекин уларни тузишда замонавий консолидациялаш механизмларини ҳисобга олмаслиги, ушбу компаниялар гуруҳининг ҳақиқий аҳволи кўринмай қолишига сабаб бўлмокда. МҲХС бўйича консолидациялашган ҳисобот молиявий ҳисоботнинг алоҳида махсус таркибий қисми ҳисобланади ва унга нисбатан махсус талаблар мавжуд.

Мухтасар айтганда, МҲХСга ўтиш ва МҲХСни белгиланган ташкилотлар томонидан муваффақиятли татбиқ этиш нафақат компания истиқболини таъминлайди, балки бутун иқтисодиёт тармоқлари ривожланишига ижобий таъсир кўрсатади. Бунинг амалга ошириш учун олдимизда турган вазифалар ва қийинчиликларни самарали ва белгиланган муддатларда ҳал этилиши лозим.

Шуни унутмаслик керакки, молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтишда қийинчиликлар бўлиши табиий ҳолат. Масалан, МҲХСга ўтишда ташкилот - ҳам ички, ҳам умумий қонунчилик шароитининг МҲХСни жорий этиш учун тайёр эмаслигида акс этувчи катта муаммоларга дуч келишини тушуниши зарур.

Агар ички омиллар ҳақида гапирилса, бу – айна пайтда тайёрланган мутахассисларнинг мавжуд эмаслиги ёки кам сонлилиги. Ҳатто улар мавжуд бўлган тақдирда - бундай мутахассисларда, қоидага биноан, профессионал мулоҳазани

ифодалашда етарли тажрибанинг мавжуд эмаслиги, бу ҳисоботни тайёрлаш жараёнини қийинлаштиради.

Трансформация ёки ҳисобга қўйиш жуда кам сонли экспертлар - аудиторлар, IT мутахассислар ва дастурий таъминотга катта сарфлар билан боғланган.

Корхона ичида молия хизмати уларнинг базасида операцияларни ҳисобга олиши учун янги жараёнлар ва ички ҳужжатларни шакллантириш зарур бўлади. МҲХС қоидалари бўйича ҳужжатлар эмас, балки ҳолатлар муҳимлиги бизнинг ёдимизда. Молия хизматлари эса ишлаб чиқаришни ҳар куни кўришмайди ва ҳамкор хизматлар уларни айтмаса, ҳолатларни билмасликлари мумкин.

Ташқи омилларга қуйидагиларни киритиш мумкин:

– МҲХСни жорий этиш механизмининг аниқ норматив базаси мавжуд эмас. Ушбу жараён регулятор НҲҲда акс эттирадиган “битта ибора” даражасида ишлайди. Ва барча қолган ҳамжамият бу қандай ўтказилишини топишга ҳаракат қилади;

– ҳозирча ҳамма стандартлар ҳам ўзбек тилига таржима қилинмаган. Улар ҳали НҲҲ сифатида тасдиқланмаган. Бунда русча ва инглизча сўзлашадиган бухгалтерлар республикада камчилик. Умуман МҲХС ҳисоботини давлат органларига тақдим этиш талабини барча стандартлар ўзбек тилига таржима қилиниши, уларни ЎзР ҳудудида қўллаш имконияти ва солиқ, бухгалтерия ва ҳатто фуқаролик қонунчилиги нормаларига тегишли тузатишлар киритиш мақсадида экспертизадан ўтказилиши лозим;

– бухгалтерлик касбига ўқитиш тизими тармоқланганлигига қарамай, у ёки бошқа нормаларни қўллашнинг аниқ муаммоларини муҳокама қилиш мумкин бўлган мустаҳкам профессионал ҳамжамиятнинг шаклланиши учун ҳудудда МҲХСни қўллаш амалиёти кам аҳамиятли бўлган. Агар БҲМС ёки солиқ қонунчилиги бўйича бундай амалиёт қўламдор бўлса, МҲХС бўйича бизнинг қонунчилигимиз шароитларида қўлланиладиган ахборот ниҳоятда кам ва бухгалтер маслаҳатчилар ва аудиторлардан ташқари ҳеч кимга мурожаат қилишолмайди. Уларни танлаш ҳам етарлича мураккаб. Сертификатнинг мавжудлиги эксперт етарлича малакали эканлигини англатмайди;

– масалаларни солиқ солиш ва МҲХС бўйича ҳисоботнинг бир-бирига боғлиқлиги бўйича ҳал қилиш бўйича қўлланма мавжуд эмас.

Барча мамлакатлар МҲХСни жорий этишда қийинчиликларга дуч келишган. Уларни тажрибасини ҳисобга олиш ва бу йўналишда оқилona ишни бошлаш зарур. Масалан, кўп мамлакатларда МҲХСни жорий этиш учун таянч Молия вазирлиги эмас, балки МҲХСҚ билан битимлар тузган ва қўлланмалар ва тушунтиришлар чиқарган, корхоналарга амалий ёрдам берган нотижорат ташкилотлар бўлган.

Мақсадимиз қийинчиликларни енгиллаштирнинг мақбул вариантларини қўллаган холда кўзланган ижобий натижага эришиш ҳисобланади.

Жаҳон амалиётида МҲХСга ўтишнинг сўнгги йилларида қуйидаги ижобий жиҳатларга эришилганини кузатиш мумкин:

- Ахборот шаффофлигининг ошиши – шаффофлик кўрсаткичи айниқса ташқи фойдаланувчилар учун сифатли молиявий ахборотни таъминлайди. Бунинг натижасида инвесторлар ёки бошқа бозор қатнашчилари етарлича асосланган иқтисодий қарорлар қабул қилишга эришади.

- Ҳисобдорлик ошиши – бу хусусият ички ва ташқи ахборот фойдаланувчилари ўртасидаги молиявий ахборот етишмовчилигини камайтиради. Натижада сармоядорлар ўз сармояларининг самарали бошқаруви бўйича тўлақонли ахборотга эга бўлади.

- Иқтисодий самарадорлик ошиши – “ягона ҳисоб тили”даги ҳисоботларни таҳлил қилиш осонлашади ва натижада инвесторлар капитални халқаро миқёсда йўналтириш ва рискларни камайтириш имкониятларига эга бўлади.

- Бозор ликвидлиги яхшиланиши ва капитал сарфининг пасайиши – керакли молиявий ахборотларнинг батафсил ёритилиши ва халқаро даражада қиёсланувчанлик бозор ликвидлигини оширади ва компаниялар учун миллий ва хорижий капитал жалб этиш сарфларини камайтиради.

- Хорижий инвестицияларнинг миллий бозорга кириб келиши ва инвесторларни ҳимоя қилишнинг такомиллашиши – МҲХСнинг капитал бозор қатнашчилари томонидан қабул қилиниши ва унга мувофиқ тузилган молиявий ҳисоботлар очиқ эълон қилиниши ва айниқса инвесторларни ҳимоя қилишнинг меёрий ҳуқуқий ҳужжатлар асосида такомиллашиши хорижий инвестициялар оқимини кучайтириш имкониятини беради.

- молиявий таҳлилчилар прогнозларидаги аниқлик – асосли ва сифатли ахборотларга асосланган таҳлиллар капиталнинг самарали бошқаруви ва келгусида капитал жалб этилиши ёки тақсимланиши бўйича тўғри иқтисодий қарорлар қабул қилинишига хизмат қилади.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Самиддин Низамович Ташназаров. Мажбуриятлар ҳисобини халқаро стандартлар асосида такомиллаштириш. “Экономика и социум” №5(84) 2021 www.iupr.ru
2. https://buxgalter.uz/publish/doc/text167231_mhhsга_utishda_nimadan_utish_lozim_buladi
3. Пятов, Михаил Львович доктор экономических наук. Проблемы бухгалтерского учета обязательств тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 08.00.12.
4. Ҳ.Иргашев, И.Ахмадхонов. Ўзбекистонда молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиши: янгича ёндашув ва имкониятлар. <https://uza.uz/posts/190586>
5. Международные стандарты финансовой отчетности: Издание на русском языке М.: ASKERI - ASSA, 2016.
6. А.Ж.Туйчиев. Мажбуриятлар бухгалтерия ҳисоби ва таҳлилининг назарий методологик муаммолари. Диссертация. и.ф.д. – Тошкент. 2011.
7. О.В. Плотникова Теория обязательств в бухгалтерском учете. Бухгалтерский учет и статистика. 2013 vcplotnikov@yandex.ru
8. Бухгалтерский учет: учебник / под ред. Я.В. Соколова. (2-е изд., перераб. и доп. М.: ТК Велби; изд-во «Прспект», 2008).
9. С.Н. Ташназаров Корхоналар мажбуриятларини бухгалтерия балансида акс эттиришни такомиллаштириш “Иқтисодий ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 5, сентябр-октябр, 2016 йил.

ISSN: 2181-1342 (Online)

Сайт: <https://scienceproblems.uz>

DOI: 10.47390/1342V3I3Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/1 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES Special Issue

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).